

ОЛИЙ ТАЪЛИМДА МИЛЛИЙ ТАРИХНИ ЎҚИТИШ ОРҚАЛИ ТАЛАБАЛАРДА МУСТАҚИЛ ИШЛАШ КЎНИКМАСИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ УСУЛЛАРИ

Ганиев Саламат Турсунбаевич,
Тошкент гуманитар фанлар университети проректори

Аннотация: мақолада олий таълимда тарих ўқитиш орқали талабаларни мустақил ишлашга ўргатишнинг мазмуни, усул ва воситаларини ишлаб чиқиши, Ўзбекистон тарихи фанини ўқитишда мустақил таълим топшириқларини ишлаб чиқиш мезонлари, таклиф ва тавсиялар ҳақида муҳокама юритилган.

Калит сўзлар: мустақил ишлаш, билим, кўникма, малака, мустақил фикр, мустақил таълим, мустақил ўқиш, қўшимча манбаалар устида ишлар

МЕТОДЫ РАЗВИТИЯ НАВЫКОВ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ У СТУДЕНТОВ ПОСРЕДСТВОМ ПРЕПОДАВАНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИСТОРИИ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

Ганиев Саламат Турсунбаевич,
проректор Ташкентского гуманитарного университета

Аннотация: в статье рассматриваются содержание, методы и средства обучения студентов самостоятельной работе при преподавании истории в высших учебных заведениях, критерии разработки самостоятельных учебных заданий при преподавании истории Узбекистана, предложения и рекомендации.

Ключевые слова: самостоятельная работа, знания, навыки, квалификация, самостоятельное мышление, независимое образование, самостоятельная учеба, работа с дополнительными ресурсами

METHODS OF DEVELOPING STUDENTS' INDEPENDENT WORK SKILLS THROUGH TEACHING NATIONAL HISTORY IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Ganiev Salamat Tursunbayevich,
Vice-rector of Tashkent University of the Humanities

Abstract: the article discusses the content, methods and means of teaching students to work independently when teaching history in higher educational institutions, criteria for the development of independent learning tasks when teaching the history of Uzbekistan, suggestions and recommendations.

Keywords: independent work, knowledge, skills, qualifications, independent thinking, independent education, independent study, work with additional resources

Кредит модулли тизим университетнинг кўп томонлама фаолиятини тартибга солиди: ўқув дастури, ўқув режаси, дарслар жадвали, талабалар билимини баҳолаш, даражаларни бериш, ўқиш тўловларини аниқлаш ва ҳк. Ушбу тизим ўқитувчи ва талабанинг фаолиятини ҳақиқатан ҳам баҳолашга имкон беради, ўқитувчиларнинг иш юкини аниқлашга ва талабаларнинг иш юкини тартибга солишга ёрдам беради, ишлаш имкониятини беради.

Бозор иқтисодий муносабатларига мос келадиган ўрганиш эркинлигини таъминлайди. Кредит тизимида ўқув юкини ҳисобга олишнинг ягона тизимини жорий этиш куйидаги босқичларни ўз ичига олади: ҳар бир интизом ёки модуль белгиланган юкга эга деб фарз қилиб, модулли тизимни жорий этиш. Иш юки куйидагилар асосида аниқланади: – вазифалар; – олинадиган натижалар; – уларга эришиш учун ўртача талаба сарф қилиши керак бўлган вақт. – ҳар бир модулда ёки интизомда ўқитишнинг айрим турлари ва шакллари ажралиб туради.

К. Н. Хуммаатованинг таъкидлашича, ўқитувчи ўқув юкмасининг тузилишини қайси шакллар ва қай даражада ташкил этиши кераклигини аниқлаши керак. Ўқиш жараёнида ҳар бир талаба кредит олади, бу талаба фаолиятининг меҳнат интенсивлигининг ўлчовидир. Ушбу тизимнинг бошқа афзалликлари куйидагилардир: бир вақтнинг ўзида кам ўрганилган фанлар, педагогик жараёни индивидуаллаштириш, амалий йўналиш, шунингдек талабаларнинг ижодий қобилият-

ларини очиб бериш. Замоनावий шароитда кредит тизими сизга кўпроқ mobil, малакали ва талабга жавоб берадиган мутахассисларни тайёрлашга имкон беради. Кредит-модулли тизим талабадан кўп ўз-ўзини назорат қилишни талаб қилади, чунки унинг ўзи ўзининг шахсий таълим дастурини режалаштириши керак, бу кўпинча замоनावий ёшлар учун жуда қийин. Шунингдек, ўқув юкмасининг қайта тақсимланиши туфайли талабаларнинг мустақил иши улушининг кўпайиши кузатилди, бу талабалар аниқ қониқмайди. Ўқитувчилар талабалар томонидан катта миқдордаги назарий материални, ҳатто паст даражадаги мураккабликни мустақил ўрганиш мумкин эмаслигини таъкидлашади.

Кредит-модулли ўқитиш тизимининг жорий этилиши ўқув жараёнининг бориши, уни қайта ишлаш ва сақлаш ҳақидаги маълумотларнинг кўпайишига олиб келади. Сессиялараро аттестация даврида ўқитувчилар деканат томонидан тайёрланган баёлотларни тўлдирадидлар, охириги сессиялараро аттестация натижалари тўғрисидаги баёлотлар деканатга топширилади, деканат фанлар бўйича рейтинг назорати баёлотлари асосида талабаниннг интеграл рейтингини белгилайди. Шунинг учун Смснинг муваффақиятли ишлаши учун ўқув жараёнини тегишли автоматлаштирилган ҳужжат айланиши тизими билан таъминлашни таъминлаш керак. Шундай қилиб, кредит-модулли тизим таълимни ривожлантиришнинг ушбу босқичида олий таълимни ташкил этишнинг устувор технологияси эмас. Бироқ, у, бошқалар сингари, ўзининг афзалликлари ва камчиликларига эга, амалда ҳаракацизликнинг ҳақиқий сабаблари бор.

Маълумки, ўқитишнинг кредит технологияси ёрдамида аудитория иши ҳажмини камайтириш тўғридан-тўғри талабаниннг мустақил ишининг аҳамияти ва мақомини оширади. Агар анъанавий ўқитиш тизимида мустақил иш ўрганилаётган ўқув курсининг умумий меҳнат интенсивлигининг учдан бир қисмини ташкил еца, у ҳолда ўқитишнинг кредит тизимида бу қисмининг учдан икки қисмини ташкил қилади. Шунинг учун кредит технологияси шароитида талабаниннг мустақил иши таълим сифатини ошириш ва бўлажак мутахассисларни тайёрлашнинг асосий захираларидан бирига айланади. Талабаларнинг мустақил ишлари икки турга бўлинади: – аудиторияда, - аудиториядан ташқари.

Аудитория талабаларининг интизом бўйича мустақил ишлари ўқитувчининг бевосита назорати остида ва унинг топшириғи бўйича аудиторияда амалга оширилади. Аудиториядан ташқари мустақил ишлар талабалар томонидан ўқитувчининг топшириғи билан, лекин унинг бевосита иштирокисиз амалга оширилади. Мустақил ишнинг педагогик аҳамияти талабалар фаолияти қандай ташкил етилганига ҳам боғлиқ. Талабаларнинг мустақил фаолиятини ташкил этиш шакллари муҳим тарбиявий аҳамиятга эга. Олий таълимдаги мустақил иш – бу ўқув жараёнида талабаларнинг мустақил фаолиятини ташкил этиш ва бошқаришнинг ўзига хос воситаси, зарур билим, кўникма ва кўникмаларни ўзлаштиришда талабаларнинг ўзини ўзи ташкил этиш ва ўзини ўзи тарбиялаш воситасидир. Келажакда профессионалликка таъсир этувчи асосий омиллардан бири мақсадли сифатли таълимдир.

Мустақиллик – бу таълим жараёнида ҳам, таълим қийинчиликларини енгиб ўтиш жараёнида ҳам зарур бўлган таълим муваффақиятининг кўрсаткичидир.

“Мустақил иш” тушунчасининг ўзи кенг кўламли иш ва йўналишларни назарда тутати. Муайян маъно “мустақил” атамаси ишлатилган маънога боғлиқ. Асосан бу сўзнинг 3 маъноси мавжуд: - талаба ўқитувчининг бевосита иштирокисиз ишни ўзи бажариши керак; - талабалардан мустақил аклий операциялар, ўқув материалида мустақил йўналтириш талаб этилади; - ишни бажариш қатъий тартибга солинмайди, талабага топшириқни бажариш мазмуни ва усулларини танлаш эркинлиги берилади.

Ҳозирда университетларда мустақил ишлашнинг икки шакли мавжуд: – анъанавий, яъни талабаларнинг мустақил иши, ўзбошимчалик режимида ва вақтида, талаба учун қулай соатларда, кўпинча аудиториядан ташқарида мустақил равишда бажарилади. - ўқитувчи назорати остида аудиторияда мустақил ишлаш, ундан топшириқ пайтида маслаҳат олиш мумкин. Талабаларнинг мустақил ишларига асосланган таълим жараёнини икки турга бўлиш мумкин.

Биринчиси, таълим жараёнида мустақил таълимнинг ўсиб бораётган роли. Ушбу йўналишни амалга ошириш ўқитувчилардан талабаларнинг юқори даражадаги мустақиллигини таъминлаш ва таълим сифатини оширишга ёрдам берадиган дарсларни ташкил этиш усуллари ва шакллари ишлаб чиқишни талаб қилади.

Иккинчиси, аудиториядан ташқари мустақил ишларнинг барча соҳаларида талабаларнинг фаоллигини ошириш. Шу ўринда шуни еътироф этиш керакки, талабаларнинг мустақил иши нафақат таълим жараёнининг муҳим шакли, балки унинг асосига айланиши лозим. Мустақил ишни ташкил этишда ҳал қилувчи рол ўқитувчига тегишли бўлиб, у «умумий» талаба билан эмас, балки унинг индивидуал хусусиятлари, кучли ва заиф томонлари, қобилиятлари ва мойилликлари билан ишлаши керак. Ўқитувчининг вазифаси келажакда талабанинг юқори малакали мутахассис сифатида энг яхши сифатларини кўриш ва ривожлантиришидир. Мавзуни ўрганишда мустақил ишларни ташкил этиш ўзаро боғлиқ учта шаклнинг бирлигини ифодалаш керак: ўқитувчининг бевосита назорати остида аудиторияда ишлаш; иш аудиториядан ташқарида амалга оширилади; ижодий, шу жумладан тадқиқот ишлари. Ўрганилаётган фан бўйича талабалар натижаларини баҳолашнинг энг мос шакли бу ўлчовлар тизимидир. Талабанинг мустақил иши натижаларини баҳолаш кўламини ишлаб чиқишда мустақил иш учун вазифаларни уларнинг мураккаблик даражасига қараб ажратиш керак.

Жумладан, К. Н. Хуммаматова алгебра ва сонлар назарияси курсидан «Алгебраик тизимлар» модули бўйича мустақил ишларни кўриб чиқади. У топшириқлар модуль ҳақида минимал маълумотга эга бўлган талабалар учун мўлжалланган. 30 вариантдан иборат: 1. Алгебра берилган. Ушбу алгебрада нейтрал элементни топинг буюрилган. Замоनावий динамик ҳаёт олий таълим мутахассисларини тайёрлашни талаб қилади: - мавжуд муаммоли масалаларни таҳлил қилишни ҳисобга олган ҳолда ўзгарувчан ҳаёт ва касбий вазиятларда тез мослаша олади; - билимларни доимий равишда янгилашга, ўз-ўзини ривожлантиришга, янги билимларни яратишга, билимларни амалда моҳирона қўллашга тайёр. Профессионал вазифалар; - бораётган ахборот оқимларида ҳаракат қилиш, ахборотни таҳлил қилиш, ўзгартириш ва ўз касбий фаолиятида ва ўз ҳаётида қўллаш учун замоनावий технологиялардан фойдаланиш; - танқидий ижодий фикрлашга эга; - дўстона, алоқали, турли жамоаларда ишлашга қодир; - ўз мақсадларига еришишда фаол. Айнан шундай мутахассислар замоनावий меҳнат бозорида рақобатбардош бўлишлари, шунингдек, ўз корхоналари, муассасалари ва ташкилотларининг рақобатбардошлигига ҳисса қўшишлари мумкин.

Айнан улар ўз бизнесларини яратиши, иш профилидаги барча ўзгаришларга мослашиши ва ўз билимлари, кўникмалари ва қобилиятларини доимий равишда ошириши мумкин. Шунинг учун ҳам олий таълим тизимида ифода етилган тезислар мазмунида талабаларнинг ўқув жараёнини ташкил этишнинг муҳим муаммоси турибди. Бошқача айтганда, жамият бўлажак мутахассисларни ахборот оқимида мустақил йўналтириш, билимларини узлуксиз такомиллаштириш, ҳар қандай ўзгаришларга ижодий ёндашиш, юзага келаятган муаммоларни ноанъанавий ва сифатли ҳал этиш даражасига етказишни ўз олдига мақсад қилиб кўяди.

Ўз-ўзини ўрганиш ва ўз-ўзини тарбиялаш қобилиятини мустақиллик каби шахс сифатисиз тасаввур қилиб бўлмайди, бу эса ўз навбатида мустақил ва фақат мустақил фаолият билан тарбияланади. Шундай қилиб, талабаларнинг мустақил ўқув фаолияти етакчи бўлиши керак. Анъанавий ёндашувлардан фарқли ўлароқ, талабаларнинг мустақил ишларининг анча катта миқдори тахмин қилинадиган кредит-модулли таълим тизими доирасида уни ҳақиқатан ҳам етакчи қилишга уринишлар фаол равишда амалга оширилмоқда. Мустақил изланиш ва ривожланиш учун катта миқдордаги ўқув материаллари чиқарилади. Мустақил машғулотлар доирасида ўқитувчи раҳбарлигида қўшимча дарслар ҳам ўтказилади, деканлар махсус жадваллар ва жадвалларни ишлаб чиқадилар. Илмий тадқиқотлар ва нашрлар таҳлили шуни кўрсатдики, Й. Бабанский, А. Вербицкий, Л. Деркач, В. Казаков, О. Киричук, Б. Коротяев, А. Кучерявй, С. Матушкин, А. Мороз, Н. Никандров, П. Пидкасистий, Н. Половникова каби олимлар томонидан талабалар мустақил ишларини ташкил этишнинг турли жиҳатлари ўрганилган, В. Слостенин, Т. Шамова ва бошқ. V. Аксенова, Т. Гусак, В. Крилова, В. Леонтиев, Г. Шчукина, В. Вергасов ва бошқалар талабаларнинг ўқув фаолиятини рағбатлантириш масалаларини кўриб чиқдилар. Талабаларни мустақил ўқув фаолиятига тайёрлашни такомиллаштириш йўллари М. Антонюк, В. Буряк, Н. Вазхеевская, Л. Деркач, И. Мостова, Л. Онучак, М. Солдатенко ва бошқалар томонидан таҳлил қилинган.

Ўқитишни ташкил этишнинг модулли тизими А. Алексюк, К. Вазина, А. Кучерявй, А. Гуменюк, Б. Огневюк, А. Fugman, П. Юцевичене ва бошқалар томонидан батафсил ўрганилган. Шахснинг ўз-ўзини тарбиялаш ва ўз-ўзини тарбиялаш билан боғлиқ масалаларни ишлаб чиқиш Н. Битянова, А. Громцева, С. Днепров, В. Куринский, Л. Рувинский ва бошқалар. Ўқув фаолиятини илмий ташкил этишнинг турли жиҳатлари С. Архангелский, Я. Лудченко ва бошқалар. Олимлар

ва амалиётчиларнинг университет талабаларининг мустақил ишларини ташкил этиш муаммосига катта эътибор қаратишларига қарамай, акс еттириш ва ҳал қилишни талаб қиладиган муҳим масалалар ҳанузгача сақланиб қолмоқда.

Ю.Мирошниченко ва О.Троян бу университет талабаларининг мустақил ишларини ташкил этиш мақсади ва уни амалга ошириш усуллари ўртасидаги ошкор қилинмаган алоқалар ва муносабатлар; кредит-модулли таълим тизими шароитида талабаларнинг мустақил ишларини ташкил этишни яхлит назарий тушуниш ва асослаш; талабаларни ўзларининг мустақил таълим фаолияти самарадорлигини ошириш шароитида рағбатлантириш масалалари; талабалар томонидан ўқув ишларининг оқилона усуллари ўзлаштириш; мустақил таълим олиш қобилиятлари ва кўникмаларини шакллантириш. ўрганиш. Бундан ташқари, талабаларнинг мустақил ишларини, биринчи навбатда, замонавий ахборот-коммуникация технологиялари орқали аниқ бажариш бўйича саволларни қўшиш керак. Ушбу йўналишда тадқиқотлар мавжуд, аммо, бизнинг фикримизча, улар алоҳида мавзулар (курслар) доираси билан чекланган, масалан, ядро бўлмаган магистр даражасида инглиз тилини ўрганишда интернетдан фойдаланиш, талабаларнинг мустақил иши бўлимда электрон ўқув модуллари билан математик таҳлил курсида талабаларнинг компьютер математик тизимларидан фойдаланган ҳолда мустақил иши ва бошқалар.

Юқорида айтилганларнинг барчасини ҳисобга олган ҳолда, университет талабаларининг мустақил ишларини ташкил этиш ҳолатини таҳлил қилиш ва Болония жараёни шароитида уни такомиллаштириш истиқболларини аниқлашга уринишларимиз жуда долзарбдир. Университет талабаларининг мустақил ишларини ташкил этиш ва самарадорлигини оширишнинг бугунги муаммолари доимий эътибор ва сифатли ечимларни талаб қилади. Ушбу йўналишдаги психологик ва педагогик адабиётлар таҳлили XX аср ўрталарида талабаларнинг мустақил билим олиш масалалари бўйича тадқиқотларнинг фаол бошланишини кўрсатди, гарчи ўтган асрнинг бошларида И. Гессен еркин ривожланиш манбаи фаол ва мустақил иш еканлигини таъкидлади. худди шу вақт шахсий ижод манбаи. Бундан ташқари, талабанинг шахсияти нафақат у томонидан ёзилган ёки айтилган сўзлар, қўлларининг ҳаракатлари, балки бу вақтда у бошдан кечирган фикрлари, ҳиссиётлари ва ҳиссиётлари, истаклари ва ихтиёрий ҳаракатлари, шунингдек руҳий ҳолат билан яратилади. [2]. Бизнинг фикримизча, интеллектуал ишнинг фаоллиги ва мустақиллигига унинг ўткир зарурлигини, фойдалилигини, катта мақсадга мувофиқлигини ва, албатта, ижодий характерини қўшишга арзийди. Бир қатор олим ва тадқиқотчилар (В. Бондар, В. Буряк, Л. Вйгоцкий, П. Галперин, Е. Кабанова-Меллер, А. Леонтиев, В. Лозова, Н. Половникова ва бошқалар.) умумтаълим мактабида муҳокама қилинган муаммо нуқтаи назаридан ўз фикрларини баён қилдилар.

Хуллас, миллий тарихни ўқитишда мустақил ишлашга ўргатувчи топшириқлар талабанинг тафакқури ва қобилиятини ривожлантиришда мустақил ишнинг белгилловчи ролини очиқ беради, ўқув жараёнида талабаларни ижодкорликка жалб қилиш имконияти ва зарурлигини асослайди, когнитив фаолият ва мустақилликни шакллантиришнинг айрим йўналишларини аниқлайди.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Хуммаматова, К. Н. таълимнинг кредит тизими шароитида педагогика университетларида algebra бўйича талабаларнинг мустақил ишларини ташкил этиш шакли / К. Н. Хуммаматова. - Матн: бевосита // Молодой ученый. — 2020. — № 31 (321). - С. 142-145
- Буслук Г. Е., Андреев Р. Е., Колеченок А. А. модуль обучения. Минск: 2007. — 176 п.
- Гарга, В. В. кредит-модуль поддержки идеи: Умид и поражения. Дисциплина, культура, образование дунези. - 2010. - 6-сон. - с. 121. Хоботова, Е. В. управление кредитом-модульная технология по совершенствованию возможностей информационного бюллетеня — 2009. - 45 С. - с. 7-9.
- Чиж А. Н., Сагина Н. С. самостоятельная работа студентов в учебном процессе / О. Н. Чиж, Н. С. Сагина // новые педагогические технологии в контексте современных концепций и образования: сб. статей. — Луганск, 1999. — С.211-243.
- Шайдур И.А. Организация самостоятельной работы студентов педагогических университетов на основе индивидуально ориентированного подхода: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук: специальность 13.00.04» теория и методика профессионального образования « / И. А. Шайдур. - К., 2003. - 21 с
- Мирошниченко Ю. Анализ состояния организации самостоятельной работы студентов университетов в процессе кредитно-модульного обучения / Ю. Мирошниченко, А. Троян // Образование на Луганщине. — № 2 (33). — 2010. — С. 60-65.
- Попова Н. В. Самостоятельная работа с использованием информационных технологий при обучении иностранному языку в непрофильной магистратуре / Н. В. Попова, М. М. Степанова // Иностранные языки в образовательном пространстве технического вуза: материалы IV Международной научно-методической конференции (Новочеркасск, апрель 2010). - Новочеркасск: Юж.- Рус. техн.ун-т (НПИ). — 2010. — С. 305-309.
- Темуров С. Ю. Методика организации самостоятельной работы студентов по курсу математического анализа с использованием информационных технологий / Сек. Ю. Темуров // Молодой ученый. — 2012. - № 6. - С. 428-431.
- Байназарова А. В. Использование информационно-коммуникационной технологии в организации самостоятельной работы студентов / А. В. Байназарова, И. К. Проскурина Ярославский педагогический вестник. — 2012. — № 3. — Том II (Психолого-педагогические науки). — С. 170-174.
- Гессен С. И. Основы педагогики. Введение в прикладную философию / Отв. Ред и сост. П. В. Алексеев. — М.: «Школа-Пресс», 1995. — 448 с. 3.
- Журавская Л. М. Концептуальные условия управления самостоятельной работой студентов в высших учебных заведениях / Журавская Л. М. // Образование и управления. — 1999. — № 2. — С. 105-